

18.10.2023

Група №26

Урок №11

Тема уроку: Іменник. Рід іменника. Паралельні родові форми іменника

Мета уроку: (формувати компетентності): предметні: поглибити знання учнів про норми узгодження роду іменників, паралельні родові форми іменника, формувати вміння правильно узгоджувати рід іменників у складних випадках; знаходити і виправляти морфологічні помилки); **ключові:** уміння вчитися: організовує власну діяльність щодо засвоєння морфологічних норм української мови (визначає мету, цілі засвоєння навчального матеріалу, пов'язує вивчене з теми з практичною діяльністю); **комунікативні:** уміння грати різні соціальні ролі в колективі, працювати в групі, презентувати; **інформаційні:** користується словниками, довідковою літературою й електронними ресурсами для перевірки й удосконалення власного рівня засвоєння морфологічної норми; **загальнокультурні:** демонструє небайдужість у розгляді питань додержання морфологічних норм, помічає і коректно виправляє морфологічні помилки у власних і чужих усних і письмових текстах.

Тип уроку: урок поглиблення знань, умінь і навичок.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ

► Пригадайте, що вивчає граматику.

Граматику — це як особиста гігієна. Ви можете не дбати про неї, але не дивуйтесь, якщо люди зроблять про вас відповідні висновки (З порталу «Мова — ДНК нації»).

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ, ЗАВДАНЬ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Робота з ілюстрацією

► Запишіть речення. Поясніть розділові знаки й орфограми.

► Про що піде мова на уроці? Які морфологічні норми будемо розглядати? Визначте мету і завдання уроку.

Коло думок

► Що означає бути відповідальним за своє здоров'я?

ІІІ. ПЕРЕВІРКА ТЕОРЕТИЧНИХ ВІДОМОСТЕЙ І ПЕРВИННИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК З ТЕМИ, ЗАСТОСУВАННЯ ЯКИХ БУДЕ ПОТРІБНИМ НА УРОЦІ

Фронтальна бесіда

- Пригадайте, що вам відомо про рід іменників.
- Які виникають труднощі в процесі узгодження роду іменників з іншими частинами мови?
- Із чим це пов'язано? Наведіть приклади.

ІV. РОБОТА НАД ЗАКРІПЛЕННЯМ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Робота з текстом

► Прочитайте статтю О. Сербенської з посібника «Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити» і складіть схему-опору. Які труднощі виникають у визначенні роду іменників? З чим це пов'язано?

ЧОМУ ПРАВИЛЬНО «РІЗКИЙ БІЛЬ», А НЕ «РІЗКА БІЛЬ»? Для всіх іменників української мови, крім множинних, властивий рід. Визначення роду в багатьох випадках пов'язане з труднощами.

Мусимо пам'ятати:

1) В українській мові є чимало структурно подібних слів, які мають інший рід та інший тип відмінювання: *меч — ніч, гнів — кров, Корсунь — Умань, біль — сіль, гілля — рілля, земля — теля — Золя, мати — Карпати, каша — лоша*. Отже, Корсунь зелений іменник відмінюється як *хлопець, кінь, Умань зелена* іменник відмінюється як *тіль, радість, Чернівці зелені* (бо це так званий множинний іменник), *Сочі зелене* (іменник Сочі не відмінюється, його рід визначається за загальним словом *місто*).

2) Категорія роду для більшості іменників невмотивована; часто іменники на позначення того самого поняття можуть мати інший рід: *дорога — шлях — шосе, хата — дім*.

3) Ті самі поняття в різних мовах можуть мати для свого позначення слова, що належать до різних родів: білоруське *цень* — чоловічого роду, а український

відповідник *тінь* — жіночого. Українські слова *біль*, *Сибір*, *дріб*, *степ*, *накип*, *нашип* — чоловічого роду другої відміни, а російські відповідники *боль*, *Сибирь*, *дробь*, *степь*, *накипь*, *насыпь* — жіночого роду третьої відміни. Український іменник *путь* — жіночого роду, а російський — чоловічого. Тому й відмінкові закінчення однакових у двох мовах іменників можуть бути зовсім іншими. Українською мовою правильно «бодем сповнилося серце матері», «є у продажу», «гарний посуд» (не «біллю сповнилося серце», «є у продажі», «гарна посуда»), російською — «болю», «есть в продаже», «хорошая посуда».

4) При визначенні роду треба брати до уваги закінчення не тільки називного відмінка, а й інших, особливо родового та орудного. Наприклад, у пісні співається: «За Сибіром сонце сходить» (таке саме закінчення, як у словах *лісом*, *столом*, отже, *Сибір* — чоловічого роду); або говоримо «десятковим дробом» (таке закінчення, як у іменників *столом*, *лісом*). Отже, мало підставляти слова *цей*, *ця*, *це* чи *він*, *вона*, *воно*, як це пишуть у багатьох шкільних підручниках, а в сумнівних випадках треба-така заглянути у словники.

Перегляд відеоролику «Рід іменників. Типові помилки. Українська мова. Відеорепетитор. ЗНО» на каналі YouTube

(<https://www.youtube.com/watch?v=VFp7VCS7BRc>)

► Які прийоми можуть допомогти запам'ятати такі іменники? Наведіть свій приклад.

Робота в групах «Хто більше»

► Пригадайте, які іменники згадувались у ролику відеорепетитора. Запишіть їх у дві колонки. Послухайте звіти груп і доповніть ваш список:

<i>собака</i>	
<i>тюль</i>	
<i>шампунь</i>	
<i>нежить</i>	
<i>біль</i>	
<i>шип</i>	
<i>Сибір</i>	
	<i>папороть</i>
	<i>антресоль</i>
	<i>путь</i>

толь	
------	--

Запам'ятайте!

Мовознавча розвідка

► Прочитайте і перекажіть статтю з посібника Євгенії Чак «Чи правильно ми говоримо?». Чи існують ще подібні слова в українській мові?

Зал, зала. Слова запозичені. Слово зал утворене від німецького *der Saal* (чоловічий рід), а зала — від французького *la salle* (жіночий рід). Наприклад: «Я сидів у читальному залі коло відчиненого вікна і, замість того, щоб готуватися до практичного заняття з діалектології, блукав поглядом по верхівках ялин, що росли в інститутському дворі» (Є. Гуцало). «З трьох дверей, що йшли — одна просто до зали, ліва в кімнату його учня — Васі, права в Лїдину, нісся регіт, галас, розмова...» (В. Винниченко). «Платоне, а йди сюди! — покликала красуня пана, що йшов поважно залюю. — Мій чоловік» (В. Шевчук). «Функціональним та композиційним центром палаців урочистих подій є обрядова зала, інтер'єр якої співзвучний змістові обрядових дій» (Із журналу).

Отже, наявність двох форм — чоловічого і жіночого роду — можна пояснити впливом мови-джерела, з якої слово запозичене.

У сучасній українській мові варіант чоловічого роду (*зал*) уживають частіше, ніж жіночого (*зала*).

Довідка: аффрикат — аффриката; банкнот — банкнота; довіра — довір'я; цебер — цебро; жираф — жирафа; змій — змія; манжет — манжета; мозоль — мозоля; мотузок — мотузка; оазис — оаза; плацкарт — плацкарта; спазм — спазма; сусід — сусіда тощо; дроз, купіль, фальш, харч ж. р. і ч. р.

Проблемне питання (Метод «Прес»)

► А чи існують іменники, які одночасно можна вживати і в чоловічому, і в жіночому родах? Відповідь підтвердьте прикладами.

· Як правильно сказати: *увійшов до зала* чи *зали*?

Порядок побудови висловлювання.

Я вважаю, що ...

Тому що ...

Наприклад, ...

Отже, ...

Творчий самодиктант (робота в парах за картками)

► Запишіть іменники разом із самостійно дібраними прикметниками. За потреби з'ясуйте значення невідомих слів, користуючись словниками, зокрема електронними. Із 2-3 словосполученнями складіть речення.

Рід відмінюваних іменників із нульовим закінченням

<i>чоловічий рід</i>	<i>жіночий рід</i>
Аерозоль	бандероль
біль	бешамель (<i>соус, приправа</i>)
бридж (<i>гра</i>)	бязь (<i>тканина</i>)
висип, насип, розсип	ваніль
дріб (<i>десятковий, барабанний</i>)	верф (<i>сукупність споруд на березі</i>
дриль (<i>інструмент</i>)	<i>водойми, де будують і ремонтують</i>
картель (<i>різновид монополії</i>)	<i>судна</i>)
кір	гуаш
накип	жирандоль (<i>свічник</i>)
нежить	жовч
перекис	заполоч (<i>нитки для вишивання</i>)

поступ	каніфоль (смола, добута з хвойних
пропис	дерев)
полин	Керч
продаж	консоль (виступ)
Псалтир	мігрень
рояль	нехворощ (різновид полину)
рукопис	папороть
Сибір	путь
собака	ретуш (виправлення, підмальовування
степ; степінь і ступінь	картин, фотознімків; обробка каменя
толь (покрівельний матеріал із	сколюванням)
товстого картону)	розкіш
тюль	скрижаль
туш (муз. п'еса; ненавмисне торкання	суміш
в більярді)	туш (фарба)
фенхель (рослина)	фланель (тканина)
шампунь	шагрень (шкіра, папір)
ярмарок	

Перегляд відеоролику «Зал чи зала — експрес-урок» на каналі YouTube (<https://www.youtube.com/watch?v=Ze0Q-kIvYM>).

· Які іменники згадано на експрес-уроці?

Коментоване письмо

Деякі іменники в літературній мові належать до одного роду, а в розмовній, діалектній — до другого: *санаторій* і *санаторія*, *клавіш* і *клавіша*. Іменник *фальш* у чоловічому роді чергується з формою жіночого роду: *Фальш* у її *голосі* *різав Ярині слух* (О. Десняк); *А чи нема тут якого фальшу?* (Із живих уст); *Арсенова душа не виносила брехні й фальші* (Л. Дмитерко). Хоч категорія чоловічого роду для іменника *фальш* старіша за категорію жіночого, проте ця друга витискає з сучасної української мови першу.

Якому роду давати перевагу в цих іменниках, залежить від характеру тексту: ділова мова, пряма мова в художньому творі чи стилізація під народну говірку.

V. ПЕРЕВІРКА ЯКОСТІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ

Лінгвістичне перетворення (робота в парах)

► З'ясуйте, чи не помилились митці слова, визначаючи рід іменників?

1. Під вербою над водою Катерина біль білила, із своєю біллю говорила (*Словник Б. Грінченка*). 2. Невинна біль змінилась у гордий пурпур на тій калині, що тебе квітчала (*Леся Українка*).

Довідка: біль — білість; нитки, пряжа.

Мікрофон

· Чому в тексті виділено слово? До якого роду воно належить?

· Доберіть синоніми, з'ясуйте їхню родову приналежність. Проілюструйте це, склавши зі словами речення.

Слова — полова,

Але вогонь в одезі слова —

Безсмертна, чудотворна фея,

Правдива іскра Прометея (*І. Франко*).

Довідка: одяг, убрання, одезина, одіж, плаття; костюм (звичайно національний); наряд; шати, рiза (*багатий, розкішний одяг*).

VI. ПiДСУМОК УРОКУ

Метод «Доповнення»

► Доповніть речення.

Вивчивши тему «Рід іменників», я зрозумів (зрозуміла), що...

Найскладнішим під час вивчення цієї теми для мене було...

Свої знання з теми я б оцінив (оцінила) на...

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

► Виконайте вправу за підручником с.158, впр 4 (а, б).

► Творче завдання. Складіть незвичайну історію з іменниками, які розглядали на уроці.

Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту

tanita.yar2018@gmail.com

У темі листа вкажіть ваше прізвище, номер групи та № уроку.